

Helytörténet

A TUDOMÁNY NEMZETKÖZI- SÉGE NEMZETKÖZI VERSENY ÉS NEMZETKÖZI EGYÜTT- MŰKÖDÉS

AZ 1936. ÉVI ORSZÁGOS FELSŐOKTATÁSI KONGRESSZUSON
ELŐADTA

DR. MAGYARY ZOLTÁN

EGYETEMI NY. R. TANÁR

Különlenyomat a „Magyar Felsőoktatás“ című műből

1 9 3 7

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA BUDAPEST

008

M18

REV. 2017.

Móricz Zsigmond Városi Könyvtár - Tata

A TUDOMÁNY NEMZETKÖZISÉGE NEMZETKÖZI VERSENY ÉS NEMZETKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉS

Előadta

DR. MAGYARY ZOLTAN

egyetemi ny. r. tanár

1. Azt a felhívást, hogy a nemzetközi tudományos versenyről és nemzetközi tudományos együttműködésről tartsak előadást, nem úgy fogtam fel, hogy elmélkedést írjak a tudomány nemzetköziségéről és annak a tudomány természetével való összefüggéséről, vagy kifejezzem elégedetlenségünket a fölött, hogy elmúltak azok az idők, amikor a latin volt még minden országban a tudomány nyelve, ami nagyon megkönnyítette a nemzetközi együttműködést. Inkább abban láttam megbízatásom célját, hogy ráirányítsam a kongresszus résztvevőinek figyelmét arra, ami a külföldön történik, arra az ütemre és azokra az eszközökre, amelyek a tudomány művelését a vezető kultúrnemzeteknél jellemzik, hogy így a kongresszus horizontja kiterjeszkedjék arra a környezetre is, amelyben a magyar tudományos munkát és a magyar felsőoktatást állandóan látunk kell.

A fővonás, amely a tudományos kutatást ma az egész világon jellemzi, a lihegő tempó, az erőkifejtés maximuma, a tudományos problémák kifogyhatatlan sokasága. Az emberiség és az állam által a tudomány elé tűzött feladatok nagysága és száma több, mint amennyit a rendelkezésre álló anyagi erővel végezni lehet. Ezért minden állam kénytelen a tudományos feladatok közt válogatni, és arra törekedni, hogy szaporítsa a tudományos munkára kedvező feltételeket és csökkentse, ha lehet küszöbölje ki, az eredményt veszélyeztető, hátrányos körülményeket. Ez együttevve azt jelenti, hogy minden állam kénytelen tudománypolitikát csinálni. Csak az a kérdés, hogy azt jól vagy rosszul csinálja-e.

A tudománypolitika Magyarországon újabban jól ismert fogalom. Az ország földarabolása után újra számot kellett vetnünk szükségleteinkkel és lehetőségeinkkel a tudományos munka terén, különös tekintettel új nemzetközi helyzetünkre és arra, hogy trianoni lefegyverzettségünkben a tudomány a leghatalmasabb eszköz, amely számunkra megmaradt az új fölemelkedésért való küzdelmünkben. Gróf Klebelsberg Kunó válás- és közoktatásügyi miniszter érdeme és működésének eredménye, hogy tudománypolitikai céltudatosságunk a háború óta nagyobb, mint volt Nagy-Magyarország idején. Ennek bizonyítékai Klebelsberg *beszédeinek és tanulmányainak* kötete¹ és „A magyar tudománypolitika alapvetése”² című mű, valamint annak német kiadása, *Die Entstehung einer internationalen Wissenschaftspolitik. Die Grundlagen der ungarischen Wissenschaftspolitik*.³ E cím egyúttal utal arra, hogy a tudománypolitikának ez a tudatosítása nemcsak a háború előtti magyar viszonyokhoz képest jelentett haladást, hanem nemzetközi viszonylatban is úttörő szerepet tudott e kis országnak kivívni.

II. Nemzetközi tudománypolitikai helyzetünk megítélésében a külföld ismeretéből kell kiindulnunk. Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy egy hivatalos új kiadványból nyerhetünk képet arról, milyen szervezettel és milyen anyagi eszközökkel vesznek részt a legfontosabb államok a nemzetközi tudományos versenyben.

A Párizsban székelő *Institut International de Cooperation Intellectuelle* javaslatomra, amelyet 1929-ben tettem, mint az egyetemi osztály vezetője, Németország, Franciaország, Nagybritannia, Olaszország és az Amerikai Egyesült Államok *directeur de l'enseignement supérieur*-jeit eddig háromszor, 1932-ben, 1933-ban és 1935-ben értekezletre hívta össze, melyeken Magyarország részéről, mint az indítvány tevőjének szerencsém volt résztvenni, bár időközben magam megszűntem *directeur de l'enseignement supérieur* lenni. E tanácskozások alapján az említett vezető nagyhatalmaknak a felsőoktatási ügyért és a tudománypolitikáért felelős vezetői maguk foglalták azonos szerkezettel írásba és maguk számoltak be saját tudománypolitikai eszközeikről és célkitűzéseikről. Az *Institut de*

¹ Gróf Klebelsberg Kunó, *Beszédek és tanulmányok*. Budapest, 1928.

² A magyar tudománypolitika alapvetése. Szerkesztette Magyary Zoltán. Budapest, 1927.

³ *Die Entstehung einer internationalen Wissenschaftspolitik. Die Grundlagen der Ungarischen Wissenschaftspolitik*. Herausgegeben von Zoltán Magyary. Leipzig, 1932.

Magyary Z., *Universities and other Institutions of Higher Education of Hungary*, *The Universities Review*, Bristol, 1936.

Coopération Intellectuelle a f. év őszén adta ki a tanulmányokat *L'Organisation de l'Enseignement Supérieur*¹ címmel. Ebben a kötetben az említett hat nagyhatalom és Magyarország képviselőinek tanulmányai, továbbá a Spanyolországra és Svédországra vonatkozó jelentések vannak összefoglalva, amely két utóbbi államtól az Intézet hivatalos levelezés útján írásbeli jelentést szerzett be.

A jelentések külön foglalkoznak a felsőoktatás szervezetével és külön a tudományos kutatás egyetemen kívüli szervezeteivel. A felsőoktatásra vonatkozó anyag a következő fejezetekbe van foglalva:

I. Történeti és elvi alapok. II. Az egyetemek és az állam. III. Az egyetemek szervezete. IV. A tanulmányi rend. V. A diákjóléti intézkedések. VI. Épületek és felszerelések. VII. Költségvetés. Ezekkel a kérdésekkel azonban kongresszusunk különböző előadói több vonatkozásban foglalkoznak, ezért azokra nem térek ki. Ellenben néhány jellemző adatot óhajtok idézni a jelentések második részéből, amelyek a tudományos kutatás egyetemen kívüli szervezeteire vonatkoznak.

A tudományos munka szervezésének szükségessége annak méreteivel párhuzamosan fokozódik. A mai méretek mellett az összes nemzeti erők számbavételével történő országos tervezésre (Planung) és a nemzet összes személyi és dologi erőit egybefoglaló nemzeti szervezetekre van szükség. Mivel minden országnak ma már több egyeteme van, ezek a nemzeti tudománypolitikai szervek szükségképen egyetem fölötti szervek is, azokban az egyetemek kiküldötteikkel vesznek részt. E szervezeteknek az a hivatásuk, hogy szakértelemmel és tervszerűséggel a rendelkezésükre bocsátott nagy eszközökből a tudomány előbbrevitelének optimális előfeltételeit biztosítsák.

A legfontosabb ilyen szervezetek a következők:

Németországban a *Kaiser Wilhelm Gesellschaft* (1911), amely 34 kutatóintézetet tart fenn. A *Notgemeinschaft der Deutschen Wissenschaft*-ból (1920) átalakult *Deutsche Forschungsgemeinschaft*, amelynek egyévi dotációja az 1928—29. évben meghaladta a nyolcmillió birodalmi márkát.

Franciaországban van az *Office Nationale des recherches scientifiques et industrielles et des inventions* (1922), a *Caisse National de la recherche scientifique*, amely 1935-ben alakult, a *Caisse des recherches scientifiques* (1901) és a *Caisse nationale des sciences* (1930) egybeolvasz-

¹ *L'Organisation de l'Enseignement Supérieur*. Institut International de Coopération Intellectuelle. Société des Nations. Paris, 1936.

V. ö. Société des Nations. *Coopération Intellectuelle*. No. 34—35., 589. sk. I.

tásából és 1933-ban alakult a *Conseil-supérieur de la recherche scientifique*, amelynek szervezete úgy van megállapítva, hogy a szervező rendelet megfelelő számú helyet tart fenn a negyven évnél fiatalabb tudósok számára. Mindezeknek a szerveknek 1935-ben, tehát a világválság utáni időben is, évi 18,957.610 francia frank állott rendelkezésükre, amihez járult az oktatással nem foglalkozó kutatóintézetek, vagyis a *Collège de France* és a *Muséum d'Histoire Naturelle* fenntartására fordított 21,880.390, együttevve tehát több, mint 40 millió francia frank.

Angliában ilyen szerepet töltenek be a *Departement of Scientific and Industrial Research* (1915), a *Medical Research Council* (1920), az *Agricultural Research Council* (1931), amelyeknek az 1934–35. évi költségvetésben, tehát szintén a válság utáni időben, együttevve 800.000 angol font jutott.

Olaszországban a *Consiglio Nazionale delle Ricerche* (1926) alakult és szintén nagy állami összegekkel rendelkezik.

Az Amerikai Egyesült Államok legfontosabb ilyen szervezetei a következők: a *Smithsonian Institution* (1846), a *National Research Council* (1916), a *Social Science Research Council* (1929), a *Carnegie Institution* (1902), a *Rockefeller-alapítvány* (1913), a *Mellon Institute of Industrial Research* (1913). Az ezek rendelkezésére álló évi összeg a legutóbbi gazdasági válság utáni időben is meghaladja az évi 20 millió dollárt. Ez az összeg több, mint a magyar vallás- és közoktatásügyi minisztérium egész évi költségvetése.

Az egyetem fölötti nemzeti szervezetek tehát az összes vezető államokban kialakultak, mégpedig túlnyomórészt a háború alatt vagy után. De azok is, amelyeket ideiglenesnek szántak (pl. a *National Research Council*, vagy a *Notgemeinschaft der Deutschen Wissenschaft*), azóta állandósították és mindenütt rendkívül nagy összegek fölött rendelkeznek.

III. Látjuk tehát azt a keretet, környezetet, amelyben a magyar tudományos munka folyik. Látjuk a versenytársakat és a nemzetközi érvényesülés feltételeit. A nemzetközi tudományos munka irányát és ütemét ezek a nagy államok állapítják meg. A munka fegyvereit is ők kovácsolják. Nekünk ehhez alkalmazkodnunk kell, ha a nemzetközi versenyben szóhoz akarunk jutni, de biztos, hogy magyar tudósok számára is nyitva van a siker és nemzetközi tekintély útja.

A nemzetközi tudományos versenyben természetesen más a helyzete azoknak a kutatóknak és azoknak a nemzeteknek, amelyek valamely világnyelvet beszélnek, azon publikálnak és más az olyanoké, amelyeknek

nyelve, mint a magyar is, nem tartozik az elterjedt nyelvek közé. Ennek a különbségnek azonban a kis nemzetek számára nemcsak hátrányos, hanem előnyös oldalai is vannak. Itt elsősorban utalok arra, hogy a nagy nemzetek kutatóit sokszor feszélyezik nemzeti presztizs-szempontok, az önelégültség elbizakodott kényelme. A kis nemzetek számára ezek a korlátok nincsenek, s ez képessé teszi őket valamennyi nemzet teljesítményeinek objektív megítélésére, az összefüggések könnyebb felismerésére és hivatásukká teszi a szintézis megindítását. Ezek speciális szerepek, amelyek őket a nagyhatalmak fiainál kedvezőbb helyzetbe juttatják és missziót adnak nekik a nemzetközi tudományos munkamegosztásban. Annak azonban, hogy a nemzetközi tudományos munkában szóhoz juthassunk, az a feltétele, hogy a nemzetközi tudományos érdeklődés előterében álló kérdések kutatásában vegyük ki nemzetközi színvonalon álló teljesítményekkel a részünket. A másik szempont pedig az, hogy irányítsa témaválasztásunkat a nemzeti szükséglet. Ez a két szempont, amelyet nemzetközi helyzetünk kényszerítően ír elő.

IV. Ebben a helyzetben tudománypolitikai feladatainkat a következőkben foglalhatjuk össze:

1. Anyagi eszközök tekintetében:

a) A magyar tudomány rendelkezésére álló anyagi eszközök csüggesztően elmaradnak a külföldnek rendelkezésére álló eszközök mögött. 1926-ban az Országos Természettudományi Kongresszus alkalmával hasonló elmaradás részben való megszüntetésére gróf Klebelsberg Kunó akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter *egymillió aranykoronát* biztosított és a kongresszustól annak a felhasználására kért tervet. Mai elmaradottságunk és feladataink nagy száma újból indokolják, legalább *egymillió pengő* rendelkezésre bocsátását. Sajnálattal nélkülöztük ezt a jó hírt a kongresszus elnökének megnyitó beszédében, de reméljük, hogy az a kongresszus következményeképpen nem fog elmaradni.

b) Az egyetemek költségvetésében az elméleti és gyakorlati oktatás céljára szolgáló összegeknek állandó jelleggel a háború előtti színvonalra való emelése szükséges.

c) Az 1930:VI. tc. által létesített *Országos Természettudományi Alaphoz* hasonlóan a szellemi tudományok kutatásának támogatására is alap létesítése szükséges. A szellemi tudományok e téren a rendszeres támogatásnak olyan hiányával küzdenek, hogy ez az állapot nemzetközi versenyképességünk súlyos veszélyeztetését jelenti és tudománypolitikai szempontból a legkevésbé sem kielégítő.

2. Személyi szükségletek tekintetében:

a) Nemzetközi tudományos versenyképességünk érdekében első feltételként kell említenem a középiskolai modern nyelvoktatás fontosságát. Nemcsak a német, francia és az olasz, hanem az eddigénél sokkal nagyobb mértékben az angol nyelv oktatása is szükséges, és a modern nyelvszakos tanároknak állami ösztöndíjakkal részben külföldön való képzése alapvető fontosságú.

b) A tanszéki segédszemélyzet kérdése nemcsak az ú. n. demonstratív tanszakokban fontos, hanem valamennyiben.

Az egyetem kettős feladata: a felsőoktatás és a tudomány előbbrevitele ugyanis, amely a középkorban és egészen a háború előtti évekig egyidejű volt, nagymértékben kezd már nálunk is és még inkább a külföldön, egymásutánivá átalakulni. Az egyetemi hallgatókat felsőoktatásban részesítjük, míg a tudományos kutatást posztgraduáltakkal végezzük. A tanszéki segédszemélyzet kérdése a posztgraduáltaknak a tanszékek mellett való megtartására vonatkozik.

E téren értéke van a belföldi kutató ösztöndíjaknak és az ADOB akciónak, de ezenfelül is keresni kell és meg lehet találni a megoldást arra, hogy kipróbált fiatal kutatók hosszabb ideig egy tanszék kötelékében maradhassanak és azután káruk nélkül áttérhessenek a közszolgálat más ágába.

c) Rendkívül nagy fontossága van a külföldi ösztöndíjaknak és a *Collegium Hungaricum*oknak. Azt hiszem, a magyar tudományos közvélemény egyhangúan osztozik abban a felfogásban, hogy az 1927 : XIII. tc., amely ezeket létesítette, egyike a legjobban bevált tudománypolitikai alkotásoknak. Itt is különösen szükség van az angliai ösztöndíjak számának (egy és fél) lényeges emelésére; ez angol nyelvszakos középiskolai tanárok képzése végett is elengedhetetlen.

d) Nemcsak arra van azonban szükség, hogy ily módon a tudományos szukkreszcencia és a tanszéki segédszemélyzet nemzetközi színvonala biztosíttassék, hanem kell az is, hogy a beérkezettek, a professzorok és a kutatók is megtartsák kapcsolataikat és eleven tapasztalati tájékozottságukat arra vonatkozólag, ami külföldön történik, külföldi utazások, kongresszusokon való aktív részvétel stb. útján. E nélkül nem lehet sem bátorságuk, sem biztonsáruk a nemzetközi tudományos együttműködésben és a külföld részéről felénk irányuló kapcsolatkereső külföldi szakemberek személyes látogatásának felhasználásában és provokálásában.

3. Végül a szervezett tudomány kollektív igényeinek kielégítésére alkalmas szervezetek tekintetében:

a) Domináló szerepe van a *vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak*, mely a tudománypolitika legfőbb szerve. Nemzeti tudománypolitikát egységes irányítás nélkül elképzelni nem lehet. Ezért van szükség a *Direction de l'enseignement supérieur*-nek egységére a minisztérium szervezeten belül. Aggodalommal kell tudomásul vennünk azt a tényt, hogy a tudománypolitikai feladatok ellátása vallás- és közoktatásügyi minisztériumunkban újabban egyre inkább a feldarabolódás felé halad. Ha három ügyosztály között vannak megosztva ezek a kérdések, akkor ez, magyarországi dimenzióinkat számbavéve, szükségképen azt eredményezi, hogy sem azoknak személyzete nem ismerheti az egyetemek tanári karát, sem a tudomány művelői a minisztérium személyzetét, amiből nehézségek, surlódások, energiavesztések, tehát a hazai és külföldi tanulságok egybehangzó tanulsága szerint tudománypolitikai károk származnak.

A közelmúltban szervezett *Országos Felsőoktatási Tanács*, amely működését egyébként még nem kezdte meg, a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak tanácsadó szerve lesz s működésének értéke és hatásköze nagymértékben függ attól, hogy a minisztérium hogyan működik.

b) A tudománypolitikának egyéb kollektív szervei, az *Országos Természettudományi Tanács*, a *Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsa* és a *Külföldi Magyar Intézetek újonnan létesített kuratóriuma*, a *Tudományos Társulatok és Intézmények Országos Szövetsége*. Új szervek létesítése alkalmával figyelemmel kell lenni arra, hogy a meglévő régebbi szervek hivatásukat továbbra is be tudják tölteni és vitalitásukat meg tudják tartani.

c) Nemzetközi tudományos kapcsolataink fenntartásában és kiépítésében legfontosabb szerepük van a külföldi *Collegium Hungaricum*oknak, egyes külföldi egyetemek magyar tanszékeinek és a magyar tudománypolitika többi külföldi gócpontjainak, külföldi előőrseinek, mint a *Centre d'Études Hongroises* Párizsban, vagy a Magyar Intézetek Münchenben, Varsóban stb. Szükséges, hogy ezek tekintetében a magyar tudományos közvélemény megállapodjék és egyöntetű bizalommal és mindenkinél meglévő tájékozottsággal támogassa ezeket az előretolt állásban nehéz harcot vívó tudományos képviselőinket. Ugyanígy szükség van a külföldi tudományos diplomácia sok egyéb hajlékony és változatos eszközeire, mint a nemzetközi kulturális egyezmények, az idegen nyelvű folyóiratok (például az *Ungarische Jahrbücher*, az *Études Hongroises*, a *Corvina*); továbbá a magyar folyóiratok idegen nyelvű

szemléjére, amelyeket német és francia nyelven a Tudományos Társulatok és Intézmények Országos Szövetsége ad ki stb.

4. Végül alapvető követelmény, amely minden elmondottat egybefoglal, a magyar nemzeti tudománypolitikának programmszerű kontinuitása. Ez kormány- és miniszterváltások feletti érdek, mert a tudományos utánpótlás nevelésének és a kutatási eredmények beérésének hosszabbak a ciklusai, mint a parlamenti kormányok életkora.

